

Elvir SELIMOVIĆ

Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu

E-mail: elvir.selimovic@fpn.unsa.ba

1.04 Stručni rad/Professional article

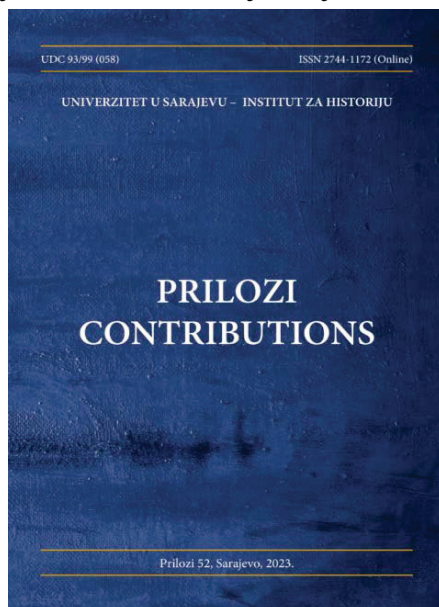
UDK/UDC: 94(497.6)"14/19" (051)

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2024.7.12.491>

**PRILOZI/CONTRIBUTIONS, br. 52, Institut za historiju
Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2023, 282 str.**

Institut za historiju Univerziteta u Sarajevu u 2023. godini objavio je novi 52. broj časopisa *Prilozi*, čiji sadržaj čini pet izvornih naučnih radova, dva pregledna rada i osam prikaza novoobjavljenih historiografskih djela. Ukupni sadržaj časopisa podijeljen je na sljedeće cjeline: *Uvodna riječ, Članci i rasprave, Prikazi, Indeks autora i Upute autorima/autoricama*.

U izvornom naučnom članku *Šain Žunjević iz Jeleča (1431-1440)* (13-39), autor Esad Kurtović, uspoređujući historiografsku literaturu i historijske izvore utvrđivao je porijeklo, vjeroispovijest, kreditna zaduženja i vrijeme smrti trgovca Šaina Žunjevića. Iako se Šain Žunjević u izvorima ne naziva pripadnikom islamske vjeroispovijesti, ipak su neki autori na osnovu imena i vremenskog perioda Šainovog poslovanja zaključivali da je nakon prihvatanja islama dobio ime. Nakon analize radova koji zagovaraju takvu tezu, autor Kurtović je konstatirao da u korištenim radovima nije iznesen nijedan valjan argument za takvu tvrdnju. Uzimajući u obzir i činjenicu da se ime Šain pronalazi i među pripadnicima Vlaha Gleđevića i Bukvića u Bosanskom Kraljevstvu, autor je, za nova istraživanja ostavio otvorenim pitanje porijekla imena Šaina Žunjevića. U svojim usputnim istraživanjima njegovog porijekla (mjesta poslovanja Šaina Žunjevića), historičari su Žunjevića smještali u različita podneblja. Naprimjer, Konstantin Jireček je vezao Žunjevića za fočanski kraj i posjed Kosača; za njim su se povelili Mihailo Dinić i Marko Vego. Ivan Božić je Žunjevića locirao u Srbiji, dok je Ćirković naveo da ne možemo biti sigurni da

je riječ o bosanskom trgovcu, ali je ipak iznio konstataciju da je Žunjević najkрупniji trgovac iz hercegove zemlje. Desanka Kovačević – Kojić je izražavala sumnju u Ćirkovićeve navode, dok je Pavo Živković Ćirkovićevu i Jirečekovu pretpostavku smatrao osnovanom. Prema Kurtoviću, Bogumil Hrabak je širom kontekstualizacijom djelovanja trgovaca na području Gluhavice, Jeleča i Trgovišta doprinio učvršćivanju teze o Žunjeviću kao trgovcu sa područja Srbije. Jovanka Kalić je ipak iznijela najpotpuniju tezu o porijeklu Žunjevića, kao srpskog trgovca iz Jeleča u novopazarskom kraju, navodi Kurtović i zaključuje da izvori nedvojbeno potvrđuju da je Šain Žunjević živio u Srbiji od 1431. do 1440. godine. O vremenu smrti Šaina Žunjevića historiografska literatura nudi kontroverzne informacije, navodi autor ovog rada i pojašnjava da knjige zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku bilježe djelatnost Žunjevića na povijesnoj sceni u periodu od 1431. do 1440. godine, dok vrijeme smrti treba tražiti u vremenskom rasponu od 17. 9. 1440. godine (posljednje zaduženje), do 22. 11. 1440. godine, kada je angažovan vlastelin Damjan Đorđić da ide u Srbiju i namiri zaduženja od imovine pokojnog Žunjevića.

Autor drugog izvornog naučnog rada pod naslovom *Mustafa-beg Milivojević na funkciji hercegovačkog sandžak-bega* (41-86) Adis Zilić je na temelju izvora iz Državnog arhiva u Dubrovniku, objavljenih izvora i historiografske literature, proučavao političke prilike u Hercegovačkom sandžaku, te razvoj diplomatskih i trgovačkih odnosa između Osmanskog Carstva i Dubrovačke Republike tokom tri posljednje decenije XV stoljeća. U tom periodu na čelu Hercegovačkog sandžaka, sa izvjesnim prekidima bio je Mustafa-beg Milivojević. Potjecao je iz nižeg plemstva Bosanskog Kraljevstva, iz Foče, sjedišta Hercegovačkog sandžaka. Mustafini preci su uživali status dubrovačkog građanstva, zbog čega je kod Dubrovčana uživao povjerenje, a što je konveniralo i Osmanlijama radi potrebe za dugoročnom stabilizacijom odnosa sa Dubrovačkom Republikom. Mustafin otac Milivoje Mihočević, bio je izaslanik Ajas-paše, hercegovačkog sandžak-bega kojeg je 1483. godine naslijedio Mustafa-beg, čiji brat Nazuf je prešao na islam, dok su dvije sestre Vladava i Katalina, nosile narodna imena, a otac mu je umro u staroj vjeri, navodi autor. Mustafa-beg je obnašao funkciju hercegovačkog sandžakbega u tri navrata. Od oktobra 1483. do januara 1486. godine zaprimio je više fermama od sultana Bajezida II (1481-1512) i provodio njegove naredbe sa ciljem dugoročnog uređenja trgovanja solju sa Dubrovnikom. Drugi period njegove vladavine, od juna 1489. do maja 1493. godine, obilježava rješavanje pitanja zakupa carina: novske, risanske i primorske, te ograničavanje prodaje mletačke soli i favoriziranje dubrovačkih trgovaca jer su plaćali harač. U tom periodu Osmanlije su se obračunale sa posljednjim preostalim ugarskim uporištem u tvrđavi Koš 1491. godine, koja je prethodnu deceniju bila u ugarskim rukama. Treći period njegove vladavine trajao je od marta 1495. do maja 1497. godine, i obilježen je mirnijim odnosima sa Dubrovnikom. Autor Zilić pretpostavlja da je tada započeta gradnja džamije sultana Bajezida u Foči i navodi da je Mustafa-beg najzaslužniji za transformaciju Foče iz srednjovjekovnog trga u osmansku

kasabu. Između drugog i trećeg, kao i nakon trećeg perioda namjesništva u Hercegovačkom sandžaku, obnašao je funkciju sandžak-bega Valone u Albaniji. Iz ovog rada možemo se obavijestiti i o činjenici da Mustafa-beg nije postavljen četvrti put na čelo Hercegovačkog sandžaka početkom 1503. godine, kako su ranije pretpostavljali neki historičari.

Behçet Loklar, autor je izvornog naučnog rada *Stećci Kraljeve Sutjeske u jednom sudskom slučaju Sarajevskog suda iz 1774. godine* (87-104), u okviru kojeg je analizirao *hudždžet* od 16. augusta 1774; dokument (presudu) sarajevskog mule Fejzulah-efendije, u slučaju tužbe (klevete) serdara i naiba Visočke nahije protiv seljana iz sela Sutjeska, koje su optužili da su navodno uklonili dva stećka između sela Poljani i Sutjeska, jer su ispod njih pronašli skriveno blago. Seljani su tvrdili da su stećke sklonili kako bi lakše progonili stoku tim putem. Svoje tvrdnje su iznijeli glavnom naibu sarajevskog mule i zatražili da Sarajevski sud ispita mjesto, te da po završetku istrage donese presudu. Iz prevoda *hudždžeta* - datog kao prilog radu - jasno je da je presuđeno u korist seljana. Navedeno je da ispod stećaka nije pronađeno skriveno blago i da su stećci uklonjeni zbog sigurnosti stoke. Kako bi pojasnio kontekst u kojem je nastao *hudždžet*, autor je opisao pravosudnu hijerarhiju Sarajevskog kadiluka (kojem je pripadala i nahija Visoko), iznio informacije o učesnicima i toku pomenutog slučaja, ponudio osvrt na percepciju stećaka u osmanskoj Bosni i, na kraju dao zaključak: da arhivski dokumenti na osmanskom-turskom jeziku, na osnovu kojih bi se stekli jasniji stavovi o odnosu prema stećcima u Bosni pod vlašću Osmanskog Carstva, nisu značajnije istraživani. Vezano za konkretni slučaj, autor ostavlja mogućnost za dva zaključka: stećci za domaće stanovništvo nisu imali poseban značaj, (stoga su ih uklonili zbog navedenog razloga), ili su svoje traganje za blagom prikrili izgovorom da su stećke uklonili zbog sigurnosti stoke.

U radu *Sudski istražitelj Leo Pfeiffer i njegova "Istraga u Sarajevskom atentatu"* (105-138), autor Željko Karaula, na osnovu objavljene literature, u uvodnom dijelu rada opisao je Sarajevski atentat, a zatim iznio detaljnu biografiju Lea Pfeiffera, sudskog istražitelja u procesu protiv atentatora na prijestolonasljednika Franza Ferdinanda. Leo je rođen 24. jula 1877. godine u Novom Vinodolskom. Godine 1912. stupio je na dužnost sudskog istražitelja. U toku istražnog procesa Pfeiffer je zaključio da iza atentata nije stajala službena Srbija, što je bilo u suprotnosti sa željenom istinom službenog Beča. Takav zaključak je Pfeiffera navodno stajao karijere, kako je sam naveo u svojoj knjizi *Istraga u Sarajevskom atentatu*. Degradiran je 1915. godine i premješten u Tuzlu. Nakon 1918. godine, nova vlast je na Pfeiffera gledala kao na proračunatog austrougarskog činovnika, koji 1914. godine nije imao dilema na čijoj je strani. Suprotno takvom stavu, Pfeiffer je tvrdio (sa ciljem da se odbrani od optužbi *Skupštine Srba građana Tuzle* da je izdajica), da je uvijek bio jugoslavenski patriota i da je u istrazi protiv atentatora postupao u njihovu korist. Ipak, na prijedlog Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu, u decembru 1918. godine penzionisan je i uskoro protjeran iz Bosne kao nepoželjna osoba. U radu dalje

autor analizira: sadržaj Pfeifferove knjige *Istraga u Sarajevskom atentatu*, reakcije domaćih autora nakon njenog objavljivanja i predstavljanje Pfeifferovog lika u filmovima. Knjiga je objavljena 1938. godine i izazvala je niz kritičkih osvrtu u časopisu *Pregled* i drugim časopisima. Nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske knjiga je zabranjena, a Leo je bio prisiljen da u članku objavljenom u *Hrvatskom narodu* revidira navode iz knjige i okriivi Aleksandra Karađorđevića kao sukrivca u atentatu, kako je sam ispričao historičaru Eduardu Čaliću. Radi boljeg razumijevanja lika i djela Lea Pfeffera, treba imati u vidu i činjenicu, da se Pfeffer istim argumentima branio i pred Eugenom Didom Kvaternikom, objašnjavajući da je pod prisilom i u brizi za porodicu pisao 1938. godine. Karaula je mišljenja da Leova knjiga nije dobila zasluženno mjesto u svjetskoj historiografiji, s obzirom na značaj podataka koje je Pfeiffer u njoj zapisao.

Zemljotres i savezništvo: prilog poznavanju jugoslavensko-turskih odnosa početkom 1953. godine (139-162), naslov je rada Amira Duranovića, u kojem je propitivao ekonomske i političke odnose razvijane između Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) i Republike Turske u kontekstu potpisivanja Balkanskog pakta i reakcije FNRJ nakon zemljotresa koji je pogodio Republiku Tursku 1953. godine. Balkanski pakt je bio vojno-politički savez potpisan između FNRJ, Grčke i Turske 28. februara 1953. godine, sa ciljem uzajamne odbrane od potencijalnog napada, prevashodno od napada SSSR-a. U to vrijeme Grčka i Turska su bile članice NATO-pakta, te se formiranje Balkanskog pakta uklapalo u strateški plan Zapada, koji je namjeravao učvrstiti južno krilo evropskog fronta. Iz analize stavova o neuspjehu Balkanskog pakta, koju je u radu predočio autor, možemo zaključiti da su nakon smrti J.V. Staljina, Jugoslavija i Turska formirale divergentne vizije suradnje u okviru Balkanskog pakta, što je oslabilo Pakt, dok mu je Kiparsko pitanje zadalo najsnažniji udarac. Unatoč takvim viđenjima, Duranović je zaključio da je Balkanski pakt ipak predstavljao vrhunac kvalitetnih političkih odnosa razvijanih između FNRJ i Turske u prvoj polovini XX stoljeća. Potvrđivanje takvog stava, između ostalog, autor nalazi u odnosu Jugoslavije prema Turskoj 1953. godine, kada je Tursku pogodio snažan zemljotres jačine 7,2 stepena prema Richterovoj skali. U završnom dijelu rada autor je opisao način komunikacije i vrstu pomoći koju je Jugoslavija uputila Turskoj, Sporazum o vazdušnom saobraćaju koji su FNRJ i Republika Turska potpisale 16. aprila 1953. godine, a zatim konstatirao da svi opisani oblici suradnje opisuju razvojnu liniju jugoslavensko-turskih političkih i ekonomskih odnosa.

U izvornom naučnom radu *Bosna i Hercegovina u demografskoj projekciji Srpske demokratske stranke: od regionalizacije do dehumanizacije* (163-197), autor Edin Omerčić vrši historiografsku analizu dokumenata i uticaj njihovih autora (naučno-tehničke elite) na pokretanje dezintegracije teritorije Bosne i Hercegovine, koju je provodila Srpska demokratska stranka (SDS). Proces teritorijalne podjele među političkim pristalicama SDS-a nazivan je procesom regionalizacije, a vršen je u suradnji sa srbijanskim političkim

rukovodstvom. Opservirani dokumenti su “naučno” legitimirali političku praksu SDS-a, a izrađeni su u periodu od marta 1991. do januara 1992. godine, od strane simpatizera SDS-a, koji su pripadali naučno-tehničkoj inteligenciji. Ukupno šest takvih dokumenata i elaborata nalazi se u bazi objedinjene dokumentacije Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Tokom marta 1991. godine Ekonomski institut u Banja Luci završio je projektni zadatak pod naslovom *Uslovi i mogućnosti uspostavljanja regionalne prostorne organizacije Bosne i Hercegovine i stvaranje regije Sjevero-zapadna Bosna*, na čijem tragu je u Banjoj Luci 29. aprila 1991. godine proglašena Zajednica opština Bosanske krajine. U junu 1991. godine, Milorad Skoko, pripremio je dokument pod naslovom *Neki osnovni pokazatelji demografskih kretanja u Bosni i Hercegovini u periodu 1961-1991. godine sa prognozom kretanja do 2021. godine i uticaj tih kretanja na položaj srpskog naroda*, u kojem je predlagao poduzimanje mjera koje bi usporile trend smanjenja broja srpskog stanovništva, prema kojem bi 2021. godine Muslimani činili 2/3 ukupnog stanovništva u Bosni i Hercegovini. Predlagane mjere iz navedenog dokumenta, autor ovog rada je historiografski eksplicirao, kao i sadržaje sljedećih dokumenata: *Operativni program aktivnosti na očuvanju zemljišnih površina, Demografsko-ekonomska analiza regionalnog razvoja, alokacije prirodnih i drugih resursa u republici i uticaj tih faktora na regionalizaciju i položaj pojedinih naroda – posebno srpskog, Bosanska krajina, konstitutivni činilac nove jugoslovenske federacije i Regionalizacija – osnovni pokazatelj finansijskih tokova od opština prema Republici i Federaciji*.

Na osnovu historiografske literature, uredbi i pravila objavljenih u Službenom listu Armije Republike Bosne i Hercegovine (ARBiH), Mesud Šadinlija je napisao pregledni rad pod naslovom *Oznake, zastave, činovi i drugi simboli identiteta u Armiji Republike Bosne i Hercegovine*. Autor je u radu opisao izgled i vrijeme usvajanja (svih zvaničnih simboličkih identitarnih elemenata ARBiH): jedinstvenog znaka (grb), vojnih zastava, vojničkog pozdrava, činova, ratnih priznanja i odlikovanja, te citirao tekst zakletve. Kao stalni jedinstveni znak pripadnosti Armiji od 1992. godine bio je grb Republike Bosne i Hercegovine (grb štit presječen bijelom dijagonalom sa po tri zlatna ljiljana u svakom polju, usvojilo je Predsjedništvo 4. 5. 1992., zajedno sa zastavom, kao privremena državna obilježja, koja su korištena do 1998), položen na ukrštene mačeve, a iznad grba je postavljen logotip *Armija Republike Bosne i Hercegovine*. Bila je propisana i ćirilčna verzija logotipa. Na vojnim zastavama bijele boje nalazio se grb, ispod kojeg je ispisivan naziv jedinice. Do kraja rata ustalila se praksa da se naziv više formacijske jedinice ispisuje iznad logotipa, a naziv jedinice koja posjeduje zastavu ispod rukohvata mačeva. Na vojničkim kapama je nošen grb bez logotipa. Prvi vojnički pozdrav izvodio se podizanjem desne ruke u visini ramena. Krajem druge ratne godine pozdravljalo se otvorenom šakom u visini sljepočnice. Također je propisano (1993) da se vojnici, kada su u uniformama i u službenim prostorijama, pozdravljaju sa pozdravom “zdravo”. Činovi su stilizirani na osnovu ljiljana, armijskog znaka i boja državnih simbola. Zvanično, najviše ratno priznanje bilo je Zlatni ljiljan, a dodjeljivan je

borcima koji su se naročito istakli u oružanoj borbi. Od aprila 1994. godine Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine, moglo je dodjeljivati 13 vrsta ordena i 7 vrsta medalja. Jedinice su dobivale kolektivna ratna priznanja počasnih naziva Slavna i Viteška. Prema sadržaju zakletve, vojnici su se zaklinjali da će braniti cjelovitost, suverenost i nezavisnost Bosne i Hercegovine. Jasno je uočljivo da je prema zvaničnoj državnoj politici znakova i simbola, svo zvanično znakovlje ARBiH, ukupan simbolički kapital crpilo iz bosanskog srednjovjekovlja.

Prikaze novih historiografskih publikacija (monografija) za ovaj broj *Priloga* napisali su: Enes Dedić, Amina Abaspahić, Faris Šaćić, Amir Džinić, Emrah Seljaci, Omer Merzić, Sanja Gladanac Petrović i Mustafa Dedović.

Kroz dugi period kontinuiranog izlaska (1965-2023), časopis *Prilozi* se profilirao u najreferentniji bosanskohercegovački historiografski časopis, koji je kao takav nezaobilazan pri proučavanju svih perioda bosanskohercegovačke historije, što potvrđuje sadržaj i ovog broja *Priloga*. Od 2019. godine svi brojevi časopisa *Prilozi* su dostupni u formi digitalnog arhiva na web-adresi: <http://iis.unsa.ba/prilozi/arhiva/>.